

Alicja Cisowska • Bożena Święch

Wrocławski system
diagnoz edukacyjnych
jako element wspomaganie rozwoju
kompetencji kluczowych u uczniów

Tekst: **Alicja Cisowska, Bożena Święch**

Alicja Cisowska

Absolwentka filologii polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, nauczycielka od 1992 roku. Wizytator i starszy wizytator Kuratorium Oświaty we Wrocławiu. Obecnie nauczyciel konsultant, wicedyrektor Wrocławskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Od 2007 r. kierownik Pracowni Badań i Analiz. Inicjatorka przygotowania dla szkół materiałów metodycznych i rozwiązań wpływających na efektywność nauczania. Ma uprawnienia szkolnego organizatora rozwoju edukacji (SORE).

Bożena Święch

Nauczycielka języka polskiego i wiedzy o kulturze, doradca metodyczny we Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli, wykładowca akademicki, egzaminatorka maturalna, współautorka diagnoz WCDN, szkolna organizatorka rozwoju edukacji SORE, koordynatorka sieci współpracy i samokształcenia. Prowadzi szkolenia dla nauczycieli i dyrektorów szkół.

Konsultacja merytoryczna:

Elżbieta Matusiewicz

Redakcja i korekta:

Małgorzata Skibińska

Projekt okładki:

Barbara Jechalska

Redakcja techniczna i skład:

Małgorzata Skibińska

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji
Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC-BY-NC)

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 345 37 00
www.ore.edu.pl

Spis treści

Kompetencje kluczowe	4
System diagnoz we Wrocławiu. Kiedy? Ile? Dla kogo?	4
System diagnoz we Wrocławiu. Współpraca	6
Diagnozowanie a kształtowanie kompetencji kluczowych	7
Wykonanie i sprawdzenie	8
Efekty działania systemu diagnoz WCDN – doskonalenie kompetencji kluczowych.....	10
Uczestnicy diagnozy a umiejętność uczenia się.....	10
Uczestnicy diagnozy a komunikowanie się w języku ojczystym	11
Uczestnicy diagnozy a kształtowanie postaw	11
Uczestnicy diagnozy a umiejętność pracy zespołowej	11
Podsumowanie	12

Kompetencje kluczowe

Zgodnie z Zaleceniem Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 18 grudnia 2006 r. sformułowano osiem kompetencji kluczowych oraz określono ich rolę w procesie uczenia się przez całe życie. Rok później we Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli powstała Pracownia Badań i Analiz, która diagnozuje proces edukacyjny, stanowi źródło wiedzy o efektach nauczania i motywuje do wysiłku na rzecz rozwoju kompetencji kluczowych u uczniów. Kompetencje te warunkują bycie aktywnym, świadomym obywatelem, człowiekiem rozwijającym się i doskonalącym umiejętność pracy w zespole.

Osiem kompetencji kluczowych:

1. Porozumiewanie się w języku ojczystym.
2. Porozumiewanie się w językach obcych.
3. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne.
4. Kompetencje informatyczne.
5. Umiejętność uczenia się.
6. Kompetencje społeczne i obywatelskie.
7. Inicjatywność i przedsiębiorczość.
8. Świadomość i ekspresja kulturalna.

Określenie kompetencji kluczowych, koncentrujących się na najważniejszych, przydatnych w życiu umiejętnościach, miało na celu wyrównanie szans wszystkich obywateli Unii Europejskiej.

Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli ma za zadanie wspieranie rozwoju zawodowego nauczycieli, którzy na swoich zajęciach z uczniami kształtują ich kompetencje kluczowe.

W tekście przedstawiono wrocławski system diagnoz edukacyjnych jako element wspomagania nauczycieli w pracy nad rozwojem kompetencji kluczowych u uczniów. Szczególną uwagę poświęcono zadaniom związanym z nauką języka ojczystego oraz z umiejętnością uczenia się uczenia. Omówione działania rozwijają również umiejętność pracy zespołowej i wzmacniają świadomą ekspresję kulturalną.

System diagnoz we Wrocławiu. Kiedy? Ile? Dla kogo?

W 2007 r. we Wrocławskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli, działającym jako powiatowy ośrodek doskonalenia nauczycieli, powstała Pracownia Badań i Analiz, która opracowała i wdrożyła system diagnoz edukacyjnych zgodnie z zapotrzebowaniem szkół.

System obejmuje diagnozę „na starcie” oraz „na półmetku” i zawsze dotyczy dwóch przedmiotów wiodących we wszystkich typach szkół: języka polskiego i matematyki. Dodatkowe diagnozy proponowane były w wypadku zmian w egzaminach zewnętrznych.

System rozwijał się przez kilka lat, uwzględniał wszystkie etapy edukacyjne. Dostosowywany był do zmian podstaw programowych i modyfikacji w egzaminowaniu zewnętrznym.

W roku szkolnym 2016/2017 cykl diagnoz został dostosowany do obecnie obowiązującego systemu edukacji.

Poniższa tabela ilustruje plan diagnoz na jeden rok szkolny, a obejmuje lata 2007–2015

Tab. 1. Plan diagnoz

POZIOMY EDUKACYJNE	PRZEDMIOTY wrzesień–październik „na starcie”	PRZEDMIOTY styczeń–luty „na półmetku”
szkoła podstawowa	język polski, kl. IV	język polski, kl. V
	matematyka, kl. IV	matematyka, kl. V
		język obcy, kl. V
gimnazjum	język polski, kl. I	język polski, kl. II
	matematyka, kl. I	matematyka, kl. II
szkoła ponadgimnazjalna	język polski, kl. I	język polski, kl. II
	matematyka, kl. I	matematyka, kl. II

W roku szkolnym 2015/2016 nastąpiła zmiana uwzględniająca nowy system edukacji. Diagnoza „na półmetku” w szkole podstawowej została przeniesiona z klasy V do klasy VI, a w roku 2016/2017 – z racji wygaszania gimnazjów – przewidziano wyłącznie diagnozę w klasach II gimnazjów.

W okresie od września 2007 r. do września 2017 r. zostało przygotowanych i przeprowadzonych **107 diagnoz**.

Pracownia Badań i Analiz Wrocławskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli przeprowadziła:

- **99 diagnoz z zakresu matematyki i języka polskiego** dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych,
- **6 diagnoz z zakresu języków obcych (angielskiego, niemieckiego i francuskiego)** dla szkół podstawowych i gimnazjów,

- **2 diagnozy z przedmiotów przyrodniczych „Myślenie naukowe”.**

Diagnozami z poszczególnych przedmiotów objęci byli wszyscy uczniowie diagnozowanych klas, co pozwalało na wnikliwe analizy, ponieważ grupa badawcza wynosiła często ponad 90 procent.

W poszczególnych latach szkolnych w pełnym cyklu odbywało się 12–15 diagnoz. Obejmowały one w danym roku szkolnym około 45 tysięcy uczniów wrocławskich szkół.

System diagnoz we Wrocławiu. Współpraca

Powstanie oraz funkcjonowanie Pracowni Badań i Analiz było możliwe dzięki zaangażowaniu ówczesnego zastępcy dyrektora Wydziału Edukacji. Troska o kształtowanie kompetencji kluczowych i efektywność nauczania motywowała do wspierania wszystkich inicjatyw związanych z diagnozowaniem.

Autorami diagnoz są doradcy metodyczni, konsultanci WCDN oraz nauczyciele wrocławskich szkół współpracujący z ośrodkiem. Wszystkie osoby są praktykami szkolnymi i specjalistami z zakresu pomiaru dydaktycznego.

Zespół Pracowni Badań i Analiz zaprasza do współpracy nauczycieli, którzy sprawdzają prace swoich uczniów i formułują wnioski potrzebne do dalszej pracy. Ich zaangażowanie tworzy system diagnoz o podwójnym charakterze:

- wewnętrznym, bo nauczyciel formułuje wnioski do swojej pracy;
- zewnętrznym, ponieważ ma możliwość porównania kompetencji swoich uczniów z umiejętnościami uczniów z całego miasta.

Po przeprowadzonych diagnozach powstają broszury metodyczne zawierające wskazówki dla nauczycieli do zastosowania na lekcjach.

Wyniki uczniów z całego miasta są scalane, a następnie przekazywane dyrektorom i nauczycielom w formie wniosków płynących z analizy ilościowej i jakościowej.

W ciągu dziesięciu lat istnienia Pracowni odbyło się ponad **200 spotkań**, które dla dyrektorów i nauczycieli są źródłem wiedzy o efektach nauczania oraz motywacją do wysiłku na rzecz poprawy efektów kształcenia, w tym coraz lepszego rozwijania kompetencji kluczowych u uczniów. Służy temu między innymi szczegółowa analiza zadań kotwiczących, które w kolejnych diagnozach dla danego rocznika uczniów sprawdzają tę samą umiejętność za pomocą takich samych narzędzi, czyli są dowodem na efektywne kształtowanie określonych kompetencji.

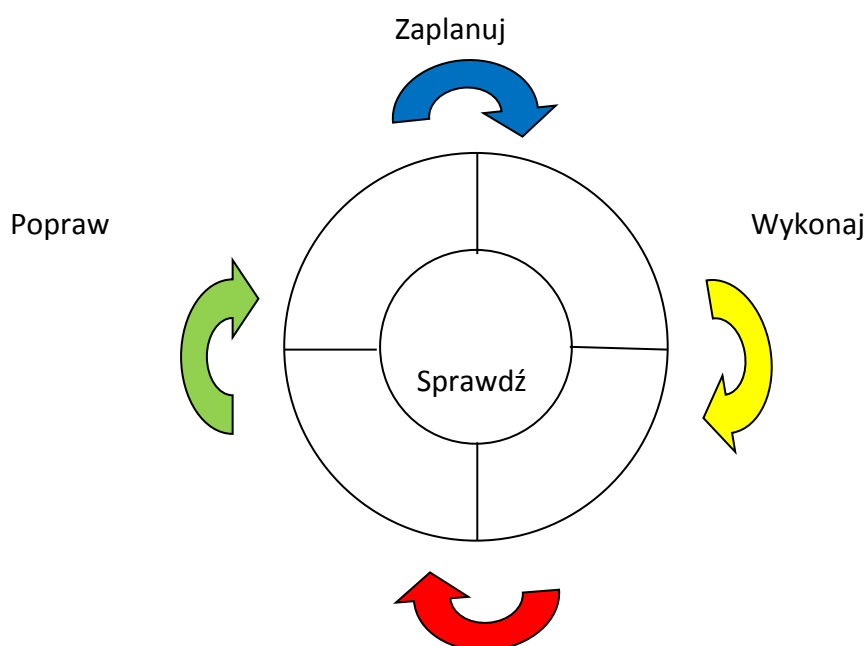
Podczas budowania systemu diagnoz okazało się, że bardzo ważna jest współpraca z dyrektorami szkół korzystających z diagnozy. Pomysły dyrektorów i oczekiwania płynące z potrzeb nauczycieli zaowocowały cyklicznymi spotkaniami z wybraną w mieście grupą, która reprezentowała określone rejony miasta. Spotkania przyjęły formę sieci współpracy

i wymiany doświadczeń. Z inicjatywy dyrektorów powstały np. narzędzia służące obserwacji zajęć, podczas których kształtowane były u uczniów kompetencje kluczowe.

Diagnozowanie a kształtowanie kompetencji kluczowych

Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli pomaga uczącym w lepszej organizacji warsztatu pracy, tak by mogli oni wspierać w sposób zaplanowany tych, których uczą.

Wspomaganie nie może być przypadkowe, dlatego w WCDN system diagnozowania wynika z cyklu Williama Edwardsa Deminga, podpowiadającego, jak dążyć do podniesienia jakości podejmowanych działań.

Rys. 1. Cykl W.E. Deminga

Cykl W.E. Deminga polega na:

- **zaplanowaniu** zmiany, czyli podjęciu decyzji, co zmienić, i dokonaniu wyboru nowego sposobu, metody pracy, aby osiągnąć pożądany rezultat;
- **wykonaniu**, czyli zrobieniu, tego, co zostało zaplanowane w ustalony sposób;
- **sprawdzeniu**, czy zaplanowany zakres działań i wybrane metody przynoszą oczekiwany rezultat;
- **poprawieniu** zakresu i metody działań, jeśli zachodzi taka konieczność, lub kontynuowaniu ich, jeśli zaplanowane działania są skuteczne.

Proces planowania, czyli określenia, które kompetencje zostaną zdiagnozowane w danym roku szkolnym, jest punktem wyjścia w prezentowanym tu rozumieniu cyklu Deminga. Szczególny nacisk został położony na kompetencję porozumiewania się w języku ojczystym.

Wykonanie i sprawdzenie

Zadania w arkuszach przygotowanych przez WCDN są standaryzowane, co przekłada się na rzetelność w przeprowadzeniu testów. Wrocławskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli dostarcza szkołom nie tylko arkusze diagnoz, schematy i kryteria oceniania oraz kartoteki badanych wymagań, ale także gotowe analizatory, do których sprawdzający wpisują wyniki uzyskane przez uczniów danej klasy, otrzymując analizy ilościowe i wykresy. Praca z analizatorem umożliwia redagowanie wniosków i spostrzeżeń dotyczących wyników uczniów już na etapie oceniania. Pomiar zorganizowany we wrocławskim systemie informuje o poziomie umiejętności ucznia, ale też całej klasy i całej szkoły; dostarcza dokładniejszej informacji niż niekontrolowana obserwacja zdarzeń edukacyjnych.

Arkusz diagnozy jest starannie przemyślany. Zawarte w nim informacje nawiązują do ważnych kwestii życiowych. Zadania są redagowane w sposób zgodny z zasadami pomiaru. Każda sprawdzana umiejętność odpowiada konkretnemu zapisowi w kartotece i dostarcza danych o obszarze i celowości badania. Jest to wiedza istotniejsza od uzyskanego przez ucznia wyniku, gdyż łączą się z nią pomysły metodyczne i wskazówki do pracy z konkretnym uczniem, który z otrzymanego indywidualnego wykresu radarowego swoich umiejętności (generowanego przez analizator) też może wiele wyczytać na temat swoich potrzeb edukacyjnych. Uczeń właściwie ukierunkowany zaczyna też dobierać metody uczenia się, rozpoznaje własne preferencje edukacyjne, czyli indywidualizuje swój warsztat pracy. Doskonali w ten sposób umiejętność uczenia się, czyli jedną z kompetencji kluczowych.

Poniższy fragment przedstawia analizę wybranego zadania w kontekście kształtowania u uczniów umiejętności porozumiewania się w języku ojczystym, uczenia się oraz świadomości i ekspresji kulturalnej. Wiąże się także z kształtowaniem uczniowskich postaw.

Analiza odnosi się do umiejętności uczniów konkretnej klasy w jednej z wrocławskich szkół ponadpodstawowych (wcześniej ponadgimnazjalnych).

Zadanie pochodzi z arkusza diagnozy „na starcie” w szkole ponadgimnazjalnej, czyli sprawdza umiejętności kształtowane na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Zadanie 21. (0-3)
Wypisz po jednym przykładzie środków stylistycznych zastosowanych w wierszu i wyjaśnij ich funkcję.

środek stylistyczny	przykład	funkcja w utworze
porównanie	x	x
epitet	x	x
zdrobnienie	x	x → MAJĘ 0

Rys. 2. Fragment zadania.

Analiza wyników umiejętności rozpoznawania środków stylistycznych i określania ich funkcji w konkretnym tekście poetyckim wykazała niewielkie umiejętności uczniów w tym zakresie (łatwość zadania dla klasy – 0,30 – **trudne**, przy frakcji opuszczeń sięgającej 23,3 proc.).

Póltora roku później uczniowie tej samej klasy w arkuszu diagnozy „na półmetku” rozwiązywali zadanie kotwiczące, czyli sprawdzające te same umiejętności.

Zadanie 10. (0–3). Uzupełnij tabelkę¹.

Tab. 2. Zadanie 10

Nazwa środka stylistycznego	Przykład środka stylistycznego	Funkcja środka stylistycznego w wierszu
Peryfraz		
		Nadaje cechy ludzkie twórcom nieożywionym.
	„Wy macie trwać na wieki [...]”	

Zadanie z arkusza diagnozy „na półmetku” okazało się umiarkowanie trudne dla piszących – 56 proc. – przy frakcji opuszczeń wynoszącej 3,5 proc. (tym razem tylko jeden uczeń). Analiza wskazuje na podniesienie umiejętności z zakresu rozpoznawania środków stylistycznych i określania ich funkcji w tekście.

Zadanie maturalne dowiodło zasadności badania tej umiejętności w diagnozach WCDN.

¹ Uzupełniając, uczeń posługiwał się tekstem sonetu *Bakczysaraj* Adama Mickiewicza zamieszczonym w arkuszu.

Zadanie 2.4. (0–2). Wyjaśnij znaczenie metafor użytych przez autora tekstu².

- łańcuszek szczęścia:
- Kosmos:

Z analizy przykładów podanych w tej części pracy wynika, że standaryzowane diagnozy „na starcie” i „na półmetku” są dla nauczycieli i uczniów ważnym źródłem wiedzy na temat zakresu opanowania umiejętności wynikających z podstawy programowej i związanych z kształtowaniem kompetencji kluczowych.

Efekty działania systemu diagnoz WCDN – doskonalenie kompetencji kluczowych

Powyższa analiza stanowi zaledwie przykład ilustrujący poszerzenie wiedzy i rozwój umiejętności uczniów. Codzienna obserwacja procesu dydaktycznego dowodzi, że praca nauczyciela i uczniów z arkuszami diagnoz kształtuje umiejętności przydatne na dalszych etapach edukacji i w całym życiu.

Uczestnicy diagnozy a umiejętność uczenia się

Na podstawie analizy zadań z diagnozy można stwierdzić, że uczniowie stali się bardziej aktywnymi uczestnikami procesu edukacji, ponieważ:

- poddają refleksji stosowane przez siebie sposoby uczenia się, a refleksja ta służy doskonaleniu własnego warsztatu pracy („w II klasie uzyskałam/uzyskałem wysoki wynik z zadania nr 10 – pewnie wpłynęło na to uczenie się codziennie przez 10 minut, co było efektywniejsze niż dzień nauki tuż przed sprawdzianem”);
- poznają swoje umiejętności czytelnice (testy sprawdzające umiejętność wyszukiwania informacji okazują się przydatne podczas pracy z lekturą szkolną; niektórzy uczniowie zaczynają korzystać z metod prostych, skutecznych, a jednak zapomnianych w czasach telefonów komórkowych i internetu – pracując z tekstem, podkreślają jego fragmenty, wypisują cytaty, wykorzystują „wlepki”);
- wiedzą, że tekst, na bazie którego powstają zadania, nie tylko sprawdza ich umiejętności, ale stanowi też materiał do analizy, refleksji i budowania argumentacji;
- stosują metodę zadawania pytań, uczą się jej, pracując z arkuszami diagnoz;
- częściej planują pracę, o czym świadczą np. brudnopisy i notatki na marginesach arkusza diagnozy (umiejętności te są niezbędne w procesie uczenia się przez całe życie).

² Zadanie odnosiło się do tekstu Wojciecha Nowickiego *Książki na całe życie* i było wydrukowane na stronie 6 arkusza maturalnego MPO 2015.

Uczestnicy diagnozy a komunikowanie się w języku ojczystym

- We wrocławskich szkołach maleje frakcja opuszczeń zadań; sporadycznie zdarzają się uczniowie, którzy nie podejmują pracy w ogóle.
- Uczniowie zaczęli dbać o spójność tego, o czym mówią i piszą.
- Zastosowany w czytanych i analizowanym tekście środek stylistyczny staje się dla uczniów pretekstem do refleksji na temat celowości jego zastosowania (taka refleksyjność jest konieczna w życiu każdego odbiorcy tekstów kultury).
- Uczniowie na ogół nie sięgają samodzielnie po teksty poetyckie, ale zdarza się, że chwalą autorów zadań za możliwość pracy z utworem lirycznym.

Uczestnicy diagnozy a kształtowanie postaw

- Wszystkie arkusze diagnoz WCDN mają temat przewodni związany ze światem wartości i kształtowaniem postaw społecznych (przyjaźń, potrzeba autorytetu, rola i zadania artysty, poszukiwanie swojego miejsca w życiu, zmaganie się z trudnościami, postawy wobec przyrody).
- Teksty zamieszczane w arkuszach diagnoz oraz tworzone na ich podstawie zadania skłaniają do refleksji na temat uniwersalnych wartości.
- Na stronach tytułowych arkuszy zamieszczane są pytania do uczniów dotyczące przebiegu ich pracy z zadaniami – można tam odnaleźć zapisy potwierdzające refleksyjność odbiorców.

Uczestnicy diagnozy a umiejętność pracy zespołowej

- Świadomość popełnianych błędów i znajomość własnych potrzeb edukacyjnych skłaniają uczniów do szukania nowych rozwiązań i sposobów uczenia się. Niektórzy odkrywają, że najlepiej wypadły te zadania w ich arkuszu diagnozy, do których zdobywali umiejętności, ucząc się w grupie lub z drugą osobą.
- Wnioski z diagnoz często uświadamiają uczniom konieczność powrotu do umiejętności wymagających utrwalenia. W tym wypadku dobrym rozwiązaniem okazuje się takie zorganizowanie pracy grup w zespole klasowym, aby specjaliści od konkretnych umiejętności, czyli uczniowie z najwyższymi wynikami, zaproponowali innym zastosowaną i sprawdzoną przez siebie metodę uczenia się.

Podsumowanie

Określone przez Parlament Europejski i Radę najważniejsze potrzeby wspólne dla wszystkich, którzy się obecnie uczą i będą się uczyć przez całe życie, stały się dla WCDN punktem wyjścia do stworzenia systemu wspomagania nauczycieli i uczniów doskonalących swoje kompetencje kluczowe.

Wieloletnie analizy, ścisła współpraca z nauczycielami oraz indywidualne doświadczenia doradców metodycznych z lekcji prowadzonych z uczniami pozwalają stwierdzić, że wrocławski system diagnoz ma duży wpływ na kształtowanie kompetencji kluczowych.

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl

www.ore.edu.pl

